

جلا وطنه پښتو شاعري

آمنه رازق
۱۳۹۱ لمريز
کابل - افغانستان

Ketabton.com

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم: جلا وطنه پښتو شاعري

ليکواله: آمنه رازق

د ليکنې ډول: څپرته

د ليکلو کال: ۱۳۸۹ لمريز

د چاپ کال: ۱۳۹۱ لمريز

خپروونکې اداره: د افغانستان قلم ټولنه

د پښتې طرحه: رامین نقشبندی

شمير: ۱۰۰۰ ټوکه

سريزه

جلا وطني او خپل ټاټوبي ته شا کول او
پرېښودل په ټوله نړۍ کې اوږد تاريخ لري او د
انساني ژوند تر ټولو ترخې خاطرې له ځانه پرېږي
د جلا وطني معنی داده چې د ژوند او اوسېدو
هر خوند او نعمت شاته پرېښودل دي او يوه خالي
ميدان او پردي چاپيريال ته ځان غورځول دي .
په تېرو درېيو لسيزو کې افغانان په بې شمېره
توگه د خپل خواږه وطن پرېښودو ته اړ شول او دا
لړۍ تر ننه لا دوام لري .

که ووايو هر افغان دې ته اړ شو وطن پرېږدي،
بې ځايه به نه وي، ځکه نو ډېرو افغانانو خپل
خوږ وطن داسې پرېښود چې بېرته راتگ ته يې

بیا زړه ونه نیو او د اوقیانوسونو اېخوا په پردیو
ملکونو کې د تل لپاره پاتې شول . د دغو
افغانانو په لیکو کې ډاکتران ، انجینران ،
لیکوالان ، شاعران او د ژوند د بېلابېلو
مهارتونو خاوندان شامل وو چې مجبوریتونو په
مخه کړل او د هېواد پرېښودل یې پرې ومنل .
زه دلته د پښتو جلا وطنه شاعري یو لنډ
انځور وړاندې کول غواړم ، داسې انځور وړاندې
کول، که د پښتو جلا وطنه شاعری حق ادا نه
کړای شي ، لږ تر لږه یو یاد خو به یې ژوندی
وساتي، دا پر مور حق دی

په مینه

آمنه رازق

۲

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم: جلا وطنه پښتو شاعري

لیکواله: آمنه رازق

د لیکنې ډول: څېړنه

د لیکلو کال: ۱۳۸۹ لمريز

د چاپ کال: ۱۳۹۱ لمريز

خپروونکې اداره: د افغانستان قلم ټولنه

د پښتې طرحه: رامین نقشبندی

شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

ب

پښتو شعر کې جلا وطني

که هر پښتون شاعر جلا وطنه شو، پدې مانا چې پښتون د خپلې ژبې جلا وطني ومنله، لکه چې لوی احمد شاه بابا وايي:

د ډيلي تخت هېرومه چې را ياد کړم
 زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه
 خو شاعر چې جلا وطنه شو، خپل وطن، خپل ولس او خپل فرهنگ نشي هېرولای، بلکې دا د ده د شاعرۍ مرکزي ټکی دی.

دلته مې ټول وطن پرهر پرهر شه
 او
 نازنين وطن مې اور واخيسته
 کلي کوڅې شوې اديره اديره
 نه د قاصد

نه د رېبار شته پته
 نه ماشومان
 نه د مرغانو آواز
 د دې چوپتيا د ترورمۍ په زړه کې
 زه لا خوځېږم د اشنا په طرف
 ورته زخمي زخمي
 گلان ټولوم

(وحدت ورځپاڼه، د زمري ۸-۱۳۷۳ لمريز، رازق، پېښور)

په پورتنې شعر کې چې د ازاد شعر غوره بېلگه يې منلې شو، شاعر داسې يو انځور وړاندې کوي چې څنگه يې خپل خوږ ټاټوبی پرېښود او ولې دې ته مجبور شو، دا کار وکړي او بيا د دې ټولو سره بايد څه وکړي او خپل ولس ته څه ووايي.

راځئ د پښتو ورځپاڼې پشاور د ۱۳۷۲ لمريز کال د جوزا مياشتې د لومړۍ نېټې گڼه کې د

شاعر په وینه کې اخیښل شوې مینه ، درد او
ښکلا ده چې ، باید تل یې یاد وشي او حق یې ادا
شي .

خوب کې کلي کنار آسونه راشي
په بمونو باندې بار آسونه راشي
په لېمو کې یې تصویر د ویر ښکارېږي
پېښور ته له مزار آسونه راشي
(اجمل اند ، خپو کې انځورونه)
ع- ب) د عرفان کتاب خپرولو مؤسسې
مسوول د کریمې فیض زاده رسولي د کتاب
«زخمي شونډې» په سریزه کې لیکي : «دا کتاب
د هغو ښکلیو شعرونو مجموعه ده چې زیاتره یې
په حقیقت کې د وطن ، ولس او خپل ټاټوبي څخه
د لیري توب او بېلتون خوږې او زړه وړونکې
زمزمې دي.....

پښتون افسانه نگار طاهر اپریدی (کراچی) په
«زخمي شونډې» نومې کتاب په الف مخ کې
داسې لیکي : «یو متل دی چې زمکه [ځمکه] هم

رازق یو شعر «زخمونه» را واخلو چې ، شاعر د
خپل وطن د تلو په یاد څه لیکلي دي .

چمن زخمي دی او بلبل زخمي دی
گلې ترې ځم زما محل زخمي دی
باده! احتیاط کوه په ورو چلېږه
دلته غاټول دلته سنبل زخمي دی
خېره غېره دې څه خلاصه نیسه
د مسافرو هر یو پل زخمي دی
نازکو شونډو کې ادا چلوه

نن خو مو ناسته او محفل زخمي دی
طیبیه! پرېږده نور اثر نه لري

دنیا زخمي ده چې کابل زخمي دی

رښتیا هم ، همداسې وشول ، چا چې د کابل

زخمونو ته اورونه را واپول دا اور د دوی کورونو
ته هم ورغی او د خپلو زخمونو ننداره یې پخپله
وکړه .

پښتو جلا وطنه شاعري د خپل هېواد د مینې
حق ډېر ښه ادا کړی او د تل لپاره به د دغې لارې
گرمه مینه ساتي او دا د هر پښتون جلا وطنه

هغه سوزي چې اور ورباندې بل وي ، خو په افغانستان کې د تېرو څو کلونو راهيسې داسې بل شوی اور نه يوازې د افغانستان زمکه او د هغې خاورې اوسېدونکي ورا ته پراته کړل بلکې « په خصوصي توگه د کوزې پښتونخوا اوسېدونکو ته يې هم تاو را رسېدلی دی . د دغه بارودي تاو له امله د کوزې پښتونخوا شاعرانو ، ادیبانو او نورو لیکوالو هومره څه ډېر لیکل کړي دي ، څومره چې د برې پښتونخوا (افغانستان) لیکوالو کړي دي ، بلکې اوس خود افغانستان د جنگ په سبب په پښتو شاعرۍ کې څه نوي استعماري او علامتي لفظونه څه داسې رنگ شامل شوو چې اوس د مثل او مثال په توگه پېش کېدای شي او دا ځکه چې پښتون که څه هم د اتفاق رسۍ پرېښې ده ، ولې په ذهني توگه باندې د بل پښتون په غم خفه کېږي او په درد يې خوږېږي . »

د پورتنۍ را اخیستنې نه جوتېږي چې پښتو جلا وطنې شاعرۍ چې څومره د خپل هېواد په

يادونو کې څوږېږي ، هومره يې د کوزې پښتونخوا د شاعرانو او لیکوالو پام هم دې ته را وگزاوه چې ، له دوی سره د پښتنو د لوی کور (افغانستان) غم په گډه وگالي او د سيمه یيزو توپيرونو کرښه پرېږدي او د ستر پښتون لوی افغان فخر افغان د لارې د ملتيا څخه خوند واخلي . په هر حال ، مونږ په جلا وطنۍ کې پر شعر د جلا وطنۍ د مينې ماتولو خبره کوو ، کریمه رسولي په څه ساده الفاظو کې زمونږ سره خبره سپینوي :

گله سبا له مې کېږدی ته بوزه

ماته کېږدی د خپل وطن یادېږي

(زخمي شونډې ۳ مخ)

لوی استاد علامه اکاډميسين پوهاند عبدالشکور رشاد، د يوې لنډې مودې جلا وطنۍ د يوه اوږده نظم برخه جوړوي. دا نظم «ترخه حالات» نومېږي. (جرس پښتو) کراچۍ کې په ۸۱ صفحه جولای سپټمبر ۱۹۹۴ زېږديز کې چاپ شوی دی. استاد رشاد پدې نظم کې د جلا

وطني د بېلابېلو اړخونو دردونه په سمه توګه
 انځور کړي دي
 دلته زه غواړم د دغه اوږده نظم څخه يوازې يوه
 نمونه ګرځو لوستونکو ته وړاندې کړم چې، ښه
 خبره به يې دا وي چې، د اروا ښاد استاد رشاد
 ياد به هم پکې تازه شي:

آ تر ملک بهر افغانه! زمونږ حالات خورا ترخه
 دي

ځيگر سوزه مو بيان دی، زړه ريبونکی مو خواله
 دي

مرور دی پسرلی د افغانانو له وطنه

اړولي پدې ملک کې خزانو ولا درانه دي

دلته استاد رشاد د افغانستان د بدې ورځې د
 يادولو تر څنګ ملا شاهي ياده کړېده او ملا
 شاهي يې د افغانانو د نفاق او د ودې د هر څه د
 تباهي عامل بللی دی.

جلا وطنه شاعري، د افغانانو د ژبې په توګه د
 زړه سواندو افغانانو د درد او تورې په توګه تر
 ډېره حده خپل رسالت او مسووليت سرته ورساوه

او لا اوس هم پښتو شاعري د هېواد نه د باندې
 په ډېره مينه، جرئت او صداقت سره هېوادنی او
 ملي مسئوليتونه ستايي او سرته يې رسوي. که
 ژوند يې مجبوريت په جلا وطنۍ وسپاره، خوله
 مرګه وروسته هم خپل وطن، خپلې خاورې او
 خپل ټاټوبي ته لېواله دی:

يو مې سوال ځواب د قبر په پښتو کې

يو لحد په قندهار در څخه غواړم

چې يوازې جهاني درځي درشل ته

د سکروټو په سر لار در څخه غواړم

د پښتو ژبې ښه شاعر مرحوم اسحق ننگيال چې
 کابل کې مېشت و، عبدالباري جهاني ته يو
 ليک ليکلی دی چې، ځواب کې يې جهاني
 صاحب يو اوږد نظم ليکلی دی. زه غواړم تاسو
 ته د دې نظم ځينې بېلګې وړاندې کړم چې، دا
 خبره پوره جوته کوي چې، جلا وطنه شاعري کې
 جلا وطني په کومو الفاظو تصوير شوې ده:

ماته مه وايه چې سوځي لوړې څوکې

ماته مه وايه چې شاپړې يې درې دي

ختیځوالو یو غوره صفت دی . (زخمي شونډې ،
۱ مخ) او بل دا چې پښتو جلاوطنه شاعري
هماغه د خپلې شروع نه د کوزې پښتونخوا
شاعري ته ورگډه شوه او یو د بل نه یې رنگ او
خوند واخیست :

که حالاتو مې رباب له غېږې واخیست
خو نغو ته یې کاروان راته راکړی
(اجمل اند ، څپو کې انځورونه)
رښتیا هم پیرمحمد کاروان په جلا وطنۍ کې
د پښتو شاعرۍ د سر سرې دی . (چنار خبرې
کوي) د پیرمحمد کاروان هغه شعري غونډ دی
چې د جلا وطنې شاعرۍ داسې بېلگې پکې را
ټولې شوې دي چې ، په هر لحاظ ورته د غوره
شاعري نمونه وبللی شو .

غوڅ یې کې تابوت یې کې ستا نوم به مې لیکه
پري

ستا په نامه خاورو ته چنار راسره ځي

ماته مه ښه د بورې مورکۍ اوبښکې
ماته مه وایه چې تشې یې حجرې دي
ماته مه وایه چې چیغې زندانې شوې
او لا اوبښکو ته لوېدلې زولنې دي
د تیاري د ښامار ژامې لا خړپېري
لبونتوب ته په کمین کې جېخانې دي

....

ماته مه ژاړه له تورو تورو ورځو
ماته مه وایه چې سپینې د چا شپې دي
زه پوهېږم چې وطن وطن شهید دی
ماته مه وایه چې ډکې هدیرې دي

....

(پایکوب ، عبدالباري جهاني)
پښتو شاعري کې جلا وطني د دې سبب هم
شوه ، چې پښتو شعر د هېواد د باندې هم ومنل
شو او پر ډېرو ژبو و ژباړل شو . د دنیا خلکو هم
دا ومنله لکه چې د اسيا یو نامتو عالم او
سیاستمدار د خپل هېواد «هند» په یوه ادبي
غونډه کې یو وخت وویل چې : شاعري د

يا همدا مجموعه . چنار خبري کوي کي :
سپين لباس د فرشتو ايليس اغوستی
جاهلان وايي وارث د پيغمبر دی

همدارنگه د بناغلي کاروان په سل ها وو
دغسې نمونې په جلا وطنه پښتو شاعری کې
پرته دي . چې دلته يې د خای کولو خای تنگ
دی .

استاد نجيب منلی د قلم مجلس (لومړۍ گڼه
۱۳۸۵ . په دویم مخ کې) په (پښتو ادبياتو کې
د جلا وطنه ليکوال ونډه) تر سليک لاندې ليکي

« د ټولو جلا وطنو په څېر جلا وطنه ليکوال هم
د تضادونو په يوه پېچلي حال کې را گير دی .
چې په هر ډول چې وي . هم په خپل شخصي ژوند
او هم په خپلو ادبي هستونو کې به ورسره گوزاره
کوي . هم د زمان له مخې او هم د احساس له مخې
لومړی تضاد د خاورې تضاد دی . له يوې خوا د
هجرت وطن له اصلي وطنه ډېر توپير لري .

منظرې ، انسانان او د ژوند لارې هر څه په بل
ډول وي حتی له هغه څه نه هم بد وي چې سړی يې
له جلا وطنۍ وړاندې تصور کوي .

دوهم تضاد د هويت تضاد دی . هغه انځور
چې سړی يې د ځان په هکله لري . د جلا وطنۍ
په شرايطو کې د هغه څه په بنسټ خورا تنگ او بې
رونقه وي چې په خپل وطن کې يې سړی فکر
کولی شي . په يو ځای کې ځان پردي او حتی
سرباری گڼل د زغم وړ خبره نه ده . ډېر ځله بيا د
پرستيژ له لاسه ورکول . دغه د کمي احساس نور
هم له زغمه وباسي»

جلا وطني زمونږ داسې شاعران په مخه کړه
چې لدې د مخه هم د شمار خلک وو او ښه نوم او
شهرت يې درلود خو داسې شاعران هم پکې را
لوی شول چې . ټوله شاعري يې د جلا وطني سره
رنگ واخيست او په پردي وطن کې يې شعر ته
مخه کړه . شه شاعر ترې جوړ شو داسې شاعر چې
تر هر څه يې د مخه په خپل شعر کې د خپل هېواد
يادونو ته خای ورکړ او د خپلې خاورې او اولس

يادونه يې تازه وساتل . ته به وايې فطرت هغه ته
 د خپل هېواد مينه او محبت وربښلی . جلا وطنه
 شاعر خپله يې وسي داسې په خوږه ژبه وايي :
 وخت سره چې جنگ کړو خو بې وسه يو
 ډېر بې که په تنگ کړو خو بې وسه يو
 څرنگ به مو هر شي هغه گل وطن
 اوس چې ورته څنگ کړو خو بې وسه يو
 مونږه مسافرو سيوری و نه موند
 لاندې سر نه سنگ کړو خو بې وسه يو
 (ډېوې په باد سپارمه سيد فخر الدين هاشمي .
 کراچۍ)
 جلا وطنه پښتو شاعري کې د ازاد شعر برخه
 هم ډېره شتمنه ده او که ووايو د پښتو ازاد شعر
 غوره شاعري د پښتو په جلا وطنه شاعري کې
 موندلې شو . بې ځايه نه ده . لاندې د يوه جلا
 وطني ازاد شعر نمونه د وحدت ورځپاڼې پېښور
 ۲ سپټمبر ۱۹۹۵ څخه راواخلو :
 د زهرو بيالې
 تا چې در پاکې کړې غمژنې شرمناکې اوبښکې

د خپل پروني د سر تا په پيشو
 زما په سترگو کې اغزی اغزی
 د مجبوريت د يو ليدو بسرلی
 د دې دنيا په زهرجن بازار کې
 چا بت خانه او چا کعبه جوړه کړه
 ما مې د زړه په نږدلي کور کې يو ځل د مينې تاج
 محل پرانستو
 او يا هم
 زه چې د شپې ستا د ليدو په تمه
 د خوب او خيال تورونه وغوروم
 زه چې سواکړې سجدې وللمجوم
 نو د سوالونو څنځير و شرنګوم
 (د سباوون په تمه ۲۱ مخ . عبدالباري جهاني .
 ويرجينيا - امريکا)
 که د پښتو ژبې جلا وطني شعر په اړه لکه
 څنگه چې ښايي هغسې څېړنه او پاملرنه وشي .
 پښتون شاعر چې څومره جلا وطنۍ کې د خپل
 ادب په اړه هڅې او هاند کړی دی . د هېواد د ننه
 يې هم تصور کول خورا مشکل دی . دومره شعري

منظري ، انسانان او د ژوند لارې هر څه په بل ډول وي حتی له هغه څه نه هم بد وي چې سپری يې له جلا وطنۍ وړاندې تصور کوي .

دوهم تضاد د هويت تضاد دی ، هغه انځور چې سپری يې د ځان په هکله لري ، د جلا وطنۍ په شرايطو کې د هغه څه په بنسټ خوراقت او بې رونقه وي چې په خپل وطن کې يې سپری فکر کولی شي . په يو ځای کې ځان پردی او حتی سرباری گڼل د زغم وړ خبره نه ده . ډېر ځله بيا د پرستيژ له لاسه ورکول ، دغه د کمي احساس نور هم له زغمه وباسي

جلا وطني زمونږ داسې شاعران په مخه کړه چې لدې د مخه هم د شمار خلک وو او ښه نوم او شهرت يې درلود خو داسې شاعران هم پکې را لوی شول چې ، ټوله شاعري يې د جلا وطني سره رنگ واخيست او په پردي وطن کې يې شعر ته مخه کړه . شه شاعر ترې جوړ شو داسې شاعر چې تر هر څه يې د مخه په خپل شعر کې د خپل هېواد يادونو ته ځای ورکړ او د خپلې خاورې او اولس

يادونه يې تازه وساتل . ته به وايې فطرت هغه ته د خپل هېواد مينه او محبت وربښلی . جلا وطنه

شاعر خپله يې وسي داسې په خوږه ژبه وايي :

وخت سره چې جنگ کړو خو بې وسه يو

ډېر يې که په تنگ کړو خو بې وسه يو

څرنگ به مو هر شي هغه گل وطن

اوس چې ورته څنگ کړو خو بې وسه يو

مونږه مسافرو سيوری و نه موند

لاندې سر نه سنگ کړو خو بې وسه يو

(ډېوې په باد سپارمه سيد فخر الدين هاشمي .

کراچۍ)

جلا وطنه پښتو شاعري کې د ازاد شعر برخه

هم ډېره شتمنه ده او که ووايو د پښتو ازاد شعر

غوره شاعري د پښتو په جلا وطنه شاعري کې

موندلی شو . بې ځايه نه ده . لاندې د يوه جلا

وطني ازاد شعر نمونه د وحدت ورځپاڼې پېښور

۲ سپټمبر ۱۹۹۵ څخه راواخلو :

د زهرو بيالې

تا چې در پاکې کړې غمژنې شرمناکې اوبنکې

مجموعې چې د نړۍ په بېلابېلو ملکونو کې په پښتو ژبه چاپې شوې دي او یا نورو الکترونيکي ميډيا وو په واسطه نشرې شوې دي . دلته يوازي د نوم اخیستلو حوصله او ځای نه پيدا کېږي چې پر دې کوچني اثر کې يې ذکر وشي .

د افغانستان د ليکوالو (قلم ټولنه) د ۱۳۸۵ لمريز کال د دوېي د گڼې په ۱۲۷ مخ کې ليکلي دي . ښاغلی سلیمان لایق د پښتو او دري ژبو پياوړی شعري استعداد د هېواد لایق عنصر او لوی عالم دی . هغه د جلا وطني په کلونو کې پر نور شعري ادبي کار او فعالیت سربېره « پښتون په پښتو لنډيو کې » په نامه په (۸۰۰۰۰) لنډيو باندې علمي څېړنه او ريسرچ کړی دی .

لډې معلومېږي چې که جلا وطنۍ . د پښتون شاعر ژوند ته بې شمېره زیانونه ورسول . ولي د دې سره سره پښتو ادب ته برياوې هم په برخه شوي او د پښتو ادب غنا ته يې نوره هم گټه ور په برخه کړه .

د خپل پروني د سرتا په پيڅو
زما په سترگو کې اغزی اغزی
د مجبوریت د يو لیدو بسرلی
د دې دنیا په زهرجن بازار کې
چا بت خانه او چا کعبه جوړه کړه
ما مې د زړه په نږدلي کور کې يو ځل د مینې تاج
محل پرانستو

او یا هم

زه چې د شپې ستا د لیدو به تمه
د خوب او خیال توروڼه وغوروم
زه چې سواکړې سجدې ولمبوم
نو د سوالونو څنځیر و شرنګوم
(د سباوون په تمه . ۲۱ مخ . عبدالباري جهاني .
ویرجینیا - امریکا)

که د پښتو ژبې جلا وطني شعر په اړه لکه
څنگه چې ښايي هغسې څېړنه او پاملرنه وشي .
پښتون شاعر چې څومره جلا وطنۍ کې د خپل
ادب په اړه هڅې او هاند کړی دی . د هېواد د ننه
يې هم تصور کول خورا مشکل دی . دومره شعري

پښتو شاعري په داسې حالاتو کې جلاوطنه
 شوه چې د دنيا په سياسي نقشه کې د نه منلو
 بدلونونه راغلل. پخوانی شوروي اتحاد تجزيه شو
 او په افغانستان کې کورنۍ جگړه پيل شوه. د
 پښتو شاعري لويه قافله د خپل هېواد نه د وتلو
 په تکل کې شوه او په ټوله نړۍ کې تيت شول.
 پدې قافله کې دوه ډوله شاعرۍ ځان وښوده.
 لومړنۍ هغه شاعري چې جلا وطني کې زېږېدلې
 ده او هلته يې وده کړې وه. د دغې شاعرۍ
 تصوير او الهام نه به ښکاره څرگندېږي چې د
 خپل ټاټوبي نه د باندې ويل شوې ده. داسې
 مفاهيم پکې را ټول شوي دي چې يوازې خپل
 هېواد نوم يې اورېدلی. او ليدلی يې نه دی او لا
 تر اوسه هم دې ته زړه نه نيسي چې خپل ټاټوبي ته
 ستون شي او که نه:

د کابو سرود

زما د ږنگ کلي تروه ټنډه کې
 د مازيگر د شغلو رنگ تری تم
 او د سبا زرينې وړانگې يې

زيارت نه کوي
 د کليوالو په ډبرينو زرونو
 لا د پردې وطن
 اسرې پرته دي.
 او زما د يار په بې ديدنه گودر
 نه د منگي نه د ښکړو شته اثر
 ماته ښکالو ښکالو د کابو سرود
 دغه پښتو شاعري چې زموږ هېواد ته را
 درومي، شاعر يې په پردې وطن کې لوی شوی
 او د خپل هېواد نوم او برم يې زړه کې ساتلی دی
 او د هر ډول سياسي فشارونو سره سره يې خپل
 معنويات او ملي ارزښتونه په درناوي ياد کړي
 دي او هغه يې ستايلي دي. په پردې وطن کې
 ځان بې قدره بولي او د خپل هېواد او هلته د
 ستنېدو يادونه يې په زړه ورېږي.
 د يوه شعر دوه بيته:

سوداگره! دې کوڅه کې دې نور څه دي
 چې نکريځي په لاسو شولې بې قدره
 اې د مينې د محفل جانانه خو ترې

چې ساقی او بیا پیالی شولې بې قدره
 (۱۳۸۱-۱۲-۲۷ لمريز ، وحدت ورځپاڼه ،
 پېښور)
 د پښتو جلا وطنه شاعري په ټولگه کې داسې
 شاعري هم موندل کېږي چې ، جلا وطنه پښتون له
 جلا وطنۍ د مخه څه ندي ليکلي او نه يې
 شاعري کړېده ، خو چې د جلا وطنۍ په تورو
 شپو کې راگير شو نو شاعري ته يې مخه کړېده .
 داسې شاعران نه يوازې په افغانستان کې بلکې
 د دنيا په ډېرو برخو کې تر سترگو کېږي او د
 دوی شاعري د لوستونکو پام هم ځانته اړولی دی

د دغو شاعرانو شناخت او هويت هم تر اوسه
 په پرديو وطنو کې بند پاتې دي او په دې اړه لري
 چې ، زمونږ ادبي خوځښت هغوی را وسپړي او د
 هغوی د شاعرۍ په باب اوږده څېړنه په کار ده .
 راځئ د داسې شاعرۍ د ازاد شعر وروستی برخه
 را نقل کړو :

ویر

هم مو ايرې کړې هم مو ړنگ وطنه
 چيرته چې اوسپنه لږښه واخلي
 هغوی دې ټول چيرته جذبه واخلي
 زما سرکښې خاورې
 زما جنت وطنه
 څه بد قسمته شولې
 څه بد نصيبه شولې
 دغه په څنگه لېونو واوښتې
 په کرغېړنو تورو شپو واوښتې
 (۱۹۹۳-د اگست څلورمه ، کراچۍ- پاکستان ،
 ډېوې په باد سپارمه ،

دوهمه هغه شاعري ده چې شاعر يې د خپل
 وطن له د تگ نه د مخه د خپل هېواد د ننه ښه
 شهرت درلود او يا په بله ژبه يو شاعر د خپلې
 شاعرۍ سره جلا وطنه شو . دلته شاعر اوس د
 نوي چاپېريال د ستونزو سره لاس او گربوان دی .
 لومړی خو څنگه وکولی شي د خپل وطن په څېر
 هلته ژوند وکړي . ځکه هلته هر څه له يوې مخې

دغو شاعرانو ته د جلا وطنۍ تصوير که نوی هم و. خو لا د مخه څه نا څه پدې پوهېدل چې شايد داسې حالات راشي د پښتو ادبياتو تاريخ چې مرحوم روحي صاحب ليکلی دی ، پدې اثر کې د زرین انځور هغه شعر چې د «مخه ښه» په نوم ليکل شويدي او چاپ شوی که گران لوستونکي يې ولولي نو ترې په اسانۍ سره دا پته لگېدلی شي چې پښتو شعر لا د مخه د جلا وطنۍ تريخ خوب ليدلی و .

هماغسې وشوه پښتو شعر چې خپل هېواد کې يې د پرمختگ ډېر پراوونه وهلي و ، جلا وطنه شو . دغه ډله شاعرانو نه تنها پښتو شعر پرې نښود ، بلکې په خورا ښکلي انداز سره يې ټولې نړۍ ته ور وپېژاند او دلته يې زموږ د هېواد فرهنگي غنا ته لا ډېر څه ورکړل . هغه شعر چې جلا وطنۍ کې ويل شوی دی د پيل رنگ او خوند يا په بله ژبه د جلا تصوير او الهام په لرلو سره د لوستونکو پام ځانته را اړولی شي .

بايبل شوي دي ، يوازي د يوې گولې ډوډی پيدا کولو هڅه ده ، نور نو داسې شپې تېرول دي ، چې سهار او بېگانه دا سوچ کول دي چې يا ليرې نړۍ ته لاړ شي او يا بېرته خپل وطن ته د تگ لاره و مومي ، د همسايه ملکونو ژوند تېرول ورته ډېر ستونزمن برېښي او په هېڅ ډول ورته د منلو وړ نه دي .

پدغو شاعرانو او ليکوالو کې اکاډميسين سلیمان لايق ، محمدنبي صلاحي ، زلمی هېوادم ، مجاور احمد زيار ، رحيم الهام ، پيرمحمد کاروان ، محمدالله رازق ، شفيع الله بابري ، عصمت قانع ، سيد فخرالدين هاشمي ، عبدالهادي هادي ، اسمعيل يون ، شهسوار سنگروال ، عبدالباري جهاني ، استاد شپون ، باقي بريال ، طارق رشاد او نور شامل دي . چې دلته يې ذکر کول د ليکنې په موضوع ور ډېرېږي . نو ځکه دا بس دی چې پر مثال يې تکيه او قناعت وکړو .

که مونږ د پښتو معاصرې شاعرۍ په اړه څه وویل یا لیکل غواړو نو دا خبره به ورسره ضروري وي چې جلا وطنه پښتو شاعري به یې تر ټولو ستره برخه وي او که داسې نه وي نو دا هر څه به نیمگړي وي.

یوه بله د یادولو وړ خبره داده چې کله پښتو شاعري د پاکستان خاورې ته سر وړ دننه کړې . نو هلته د ډیورنډ د کرښې په دوو خواوو کې سره بېل شاعران په یو ځای سره کښېناتل او ډېر څه یې چې پخوا تر دې نه و ویلي . ویي ویل او د لر او بر پښتون د شاعرۍ منزل یو شو او په ډېره مینه یې د یو بل کلام او ذهني تصویر ته زړه ونيو او یو له بله یې ډېر څه زده کړل او د ډیورنډ په کرښه جلا والی ورته په ریښتوني توگه تپل شوی کار برېښېده .

پښتو ادب او په ځانگړې توگه پښتو شاعري د افغانستان د جگړې په اور کې د ډیورنډ کرښې دواړو خواوو ته داسې سره ورته ریښې وغزولې چې اوس یې د ژبې ، کلتور او الهام له مخې سره

بېلول په هر صورت مشکل او ستونزمن برېښي او د دې نه علاوه بریاوې او گټې یې دا شوې چې یو د بل درد او غم یې شریک شو او یو گډه اواز ته ورته شو چې ارمان او مقصدیت یې یو شو او په گډه سره د پښتو شعر د سوچه توب او بریاوو په لور هڅې شروع شوې او ډېر څه یې لاسته راوړل او توپیر او سرحد پکې خپل ارزښت له لاسه ورکړه . هر څه د دې لپاره شول چې چېرې او څنگه داسې شعر وویل شي چې د معنی . مقصد او ښکلا له مخې په ریښتینې معنی شعر وبلل شي او د شعر بېلابېلو ډولونو ته وده ورکړي ډېر څه پکې د گډو هڅو له مخې داسې ومنل شول چې پخوا د منلو هېو تصور هم نه کېده . دلته د مجاور احمد زیار یو ازاد شعر را نقلوو :

نا بښونکې گناه

نوره ښکالو

ستا د راتلو

له ذهنه وتي ده

د هغې خاورې

چې سجده ځای
زما د مینې وتل
ماته سپېدې
سباوون

مه یادوه.....

(زما نړۍ، م. ۱ زیار،

پېښور، ۳۷/۹۴ ز)

له پورتنی ازاد شعر نه جوتهېرې چې استاد زیار
هڅه کړې ده تر څو سوچه پښتو او بیا ازاد شعر
هم د کوزې پښتونخوا لمنو ته له ځانه سره یوسي
. هغه هلته د اوسېدو پر مهال د پښتونخوا
بېلابېلې سیمې ولیدې او حتی د پښتو ژبې د
لیکوالو او شاعرانو حجرو او دېرو ته یې ځان
ورساره او ډېر څه یې له هغوی سره شریک کړل.

د جلا وطنه شاعرۍ غوره څېرې

استاد سعدالدین شپون، عبدالباري جهاني،
محمدنبي صلاحي، شفيق الله بابرزی، سيد
فخرالدین هاشمي، پيرمحمد کاروان، محمدالله
رازق، زرین انځور، عصمت قانع، تاج محمد

زموږ د پښتو ژبې په ادبي تاريخ كې ژوندي پاتې
وي او زموږ فرهنگ او ادب به پر دوی وياړي .
دوی د پښتو شعر په گلبن كې د پښتو داسې
خدمت كړی ده لكه چې مجروح ، رښتين او الفت
صاحب دغې ژبې لپاره كړی و .

كه دغه خدمت او چوپړ د حالاتو په تناسب
وڅېړل شي نو معلومه به شي چې حتی د تېرو په
پرتله په درېو لسيزو كې چې وطن كې د جگړې
اور بلبده هم لا ډېر او د يادولو څه شوی دی . كه
چېرې ، د دغې شاعري بهير په څير سره مطالعه
او له سره وڅېړل شي ، نو ډېر څه موندلو او را
سپړلو گنجايش پكې شته او ډېرې ملي شتمنۍ
پكې موندلی شوی .

د دغې شاعري لمن ډېره پراخه ده او پدې گلبن
كې ډېر څه موندلی شوی چې د نړۍ د معاصر
شعر سره په پوره ډاډ سره پرتله كېدای شي كه د
بر صغیر او يا د نړۍ د هغه شعر بېلگې چې د
جگړې له اور څخه ژوندۍ را وتې دي . د

يارې ، استاد روهي ، مجاور احمد زيار ، غلام
محمد كاموال ، غلام محی الدين زرميل وال ،
مرحوم اسحق ننگيال ، پروين فيض زاده ملال ،
عبدالهادي هادي او نور . . . هغه نومونه دي .
چې نه يوازې د هېواد د ننه بلکې د هېواد د
باندي بې هم داسې څه له ځانه پرېښې چې پښتو
شعر او پښتون ولس بايد پرې ووياري .
دلته به له عينيكي اوښ ، نه چې د استاد
محمدنبي صلاحي طنزيه ناول دی او په جلا
وطني كې ليكل شوی او د پښتونخوا په هريپور
كې چاپ شوی دی . د (ياغي هوس) په نامه د آزاد
شعر يوه ډېره ښكلې نمونه تاسو درنو لوستونكو
ته وړاندې كړو :

ياغي هوس
ستا د جفا لښكرو
زما د وفا پر كلي
د بېلتون ډزې وكړې
ما د ياغي هوس
په شنو اسوېلو

په جلا وطنه پښتو شعر کې پخواني (انقلابي) او (جهادي) تصويرونه هم له سره په يوه افغاني او يوه ملي تصوير واوښتل او د پښتو شعر ته يې د شعريت روح ور وباښه او غزل له سره د پښتو شاعري د ناوې سينگار وگرځېده .
 ما کوز ورته لېمه کړه زما سره نه ټيټېده
 شايد چې په الفت کې هم افغان پاتې کېدم

جلا وطنه پښتو شاعري د تصوير له مخې د بل هر وخت د پښتو شاعري بڼا په برخه بللی شو .
 پدې برخه کې که جلا وطني د يوه تصوير په توگه وه او که د شعريت په توگه دواړه څه داسې برخې دي چې سره بېلول يې د شاعر سليقي ته زيان رسول دي او نه بايد چې سره بېل شي . پدغه شاعري کې تصوير ته داسې ځای ورکړل شوی دی ، چې د ژوند د بېلا بېلو اړخونو د ترجمان په سترگه ورته کتلی شو . د ژوند داسې اړخونو سره لگوي چې د معاصرې شاعري د يوه معياري شعر سره ښايي .

په پښتو جلا وطنه شاعري کې تصوير پښتو جلا وطنه شعر د درېو لسيزو په درشل کې يوازې تر وزن او قافيو پورې بند پاتې نه شو ، بلکې د يوه داسې شعر نماينده او سرخېل شو چې نړۍ د يوه شعر په نامه وپېژانده . کړه کتونکو او قلم کارانو ته د قبول وړ وگرځېد . که د حمزه شينواري او خاطر ابريدي غزل د څيبر دره ښکلې ساتلې وه ، نو کاروان د بري پښتونخوا نه داسې غزل له خانه سره وروړ چې هماغه شکل او خوند يې څو ځله زيات کړو
 په جلا وطنه پښتو شاعري کې تصوير داسې ځای نيولی دی چې نه يوازې جلا وطني پکې انځور شوې ده ، بلکې د پښتو شعر ټول مقصدي اړخونه پکې رانغښتي دي . موږ لکه چې مخکې د څو څېرو نومونه ذکر کړل ، دا يوازې د همدې پاڼې تر بريده دي ، بلکې پدې شاعري کې دومره لوی کاروان بايد ذکر شي چې دلته يې د يادولو او ليکلو تر حده د دې اثر حوصله مندي او گنجايښ نشي منلی .

خپل تصویر له مخې د خپلې ښکلا او الهام له مخې ځان د ولس زړونو ته ورسوي نو بیا تر ډېره وخته په زړونو کې پاتېږي او تر پېړیو پېړیو مرگ نلري ، ځکه چې هغه د هر ذوق ، سلیقې او غوښتنې سره برابر څېږي .

که د پیرمحمد کاروان شاعري (چنار څېږي کوي) په غور سره ولوستله شي نو د ښې او غوره شاعرۍ بېلگې پکې له ورايه بریښي ، داسې تصویرونه یې وړاندې کړي دي چې له حمزه بابا وروسته سخته ده د بل شاعر په شاعرۍ کې تر سترگو شي ، ځکه نوموړي شاعر په خپل ټول توان سره د شعر د ښکلا اصل په پام کې نیولی دی او یا په لنډ ډول پښتو شعر ته یې پام اړولی تر څو د دې شعر لمن پراخه او په عین حال کې قدم په قدم ښکلی شي .

په شعر کې ښکلا د الهام او تصویر سره نږدې اړیکې لري او یو ښه شعر د شعار او کلیشه یي نظمونو نه راپلوي ، هغه کلیشه یي شعرونه او نظمنه نه یې را بېلوی چې ، حتی یو ځل په

لوستلو هم نه ارزي او که چېرې یو ځل ولوستل شي د قضاوت او کره کتنې له مخې تر بیا لوستلو به پاتې نشي .

لنډه دا چې په پښتو شاعرۍ کې چې څومره د تصویر څېره ده ډېر بډایه بریښي او د دې بډایۍ ډېره برخه په جلا وطنه پښتو شاعري پورې اړه لري .

که پښتو جلا وطنه شاعري د کره کتنې په ټول وتله شي او په راتلونکو کې دغه باب ته پاملرنه وشي ، تحقیق او څېړنه غواړي داسې څېړنه چې د دې توان ولري چې هغه ارزیابي او تدقیق کړي نو کره کتونکي به ډېر څه تر لاسه کړي او داسې تصویرونه به پکې ومومي چې تر ننه به یې نه وي موندلي او د غوره شاعري مثالونه به پکې وموندل شي .

داسې بېلگې به پکې وموندل شي چې د ټولې نړۍ په مخ د ادبیاتو په تېره شاعري سره به سر ولگوي او په نورو ژبو به و ژباړل شي . همدا اوس هم په ټوله نړۍ کې پښتو شاعري خپله لمن

پراخوي له پېښوره تر اروپا او امريکا ورسېده او په ټوله نړۍ کې لوستونکي لري او کله چې بېرته خپل هېواد ته را رسي دلته په ادبي او فرهنگي ټولنو کې د قېلېدو وړ وي .

دا ځکه چې شعري ښکلا لري ، الهام او تصوير د يوه منظم چوکاټ له مخې سره يو ځای شوي دي چې دهر زړه او سليقې سره سرخوري ، تکراري او کليشه يي مطالبو ته شا اړول شوېده ، نو ځکه د لوستونکو د پام وړ گرزي .

که پخوا پښتو شاعري د کوزې او برې پښتونخوا پورې تړلې پاتې وه ، نن د ټولې نړۍ په ادبي محفلونو کې ځای لري ، که به سمه توگه وژباړله شي ، لري نه ده زمونږه ډېر پښتو شاعران به د نړۍ د گوتو په شمار شاعرانو په ډله کې ځای ونيسي او حتی که زمونږ د شل دېرش کلونو جگړې او ويرانيو سم تصويرونه وړاندې کړي . د نړۍ د مثالي او غوره شعر په سر کې ځای نېولی شي که مونږ د پښتو جلا وطنه شاعري ډېر ځوان شعر هم له نظره تېر کړو داسې تصوير پکې

موندلی شو چې د ویلو او بیا بیا ویلو باندې ارزي . دلته د موضوع په اړه تصويري کلام او ژبني تصوير په اړه د عبدالغفور لېوال څېړنيز مطلب ته را گرزو .

تصويري کلام ، هغه دی چې غرض ور څخه د يوه شي ، فکر يا پېښې تصويرول وي او بالاخره ذهن ته رسول وي .

ژبني تصوير ، د مفاهيمو هغه مجموعه ده چې د ژبې په وسيله شی يا فکر يا يوه پېښه تصوير کړي . مجموعه مقالات اولين جشنواره ادبيات معاصر افغانستان ، انجمن قلم ، صفحات ۴۲-۴۳ .

دلته د مرحوم ننگيال د جلا وطنۍ هغه شعر هم را اخيستل شوی دی چې يو دوراني تصوير وړاندې کوي :

بېديا
 سپېره بېديا ده پکې پل د بنيادم نشته
 يو شو پېريان دي له پرديو غرو راغلي
 برېښه پرې ناڅي ناڅي

پر خواږه خوب پرېوڅي

د زهرو ونه ده ولاړه

پر بېزو ادې بې سيوري کړې
 بېزو د زهرو پرگي خوري هر گړې ورځينې حمل

اخلي

د ورځې دېرش څلوېښت بچيان زېروي
 د ورځې دېرش څلوېښت ځوانان شي بيا قتلېږي

خو بېزو ادې پرگي خوري

او لگيا ده هر ورځ نوي بچيان زېروي

پېريان گډېږي

د بېزو ادې په وير او په خواريو خاندې

چې شپه تياره شي

پر خواږه خوب پرېوڅي
 سپېره بېديا ده پکې پل د بنيادم نشته
 (اسحاق ننگيال)

د تصوير غنا د غزل په پرته په ازاد شعر کې
 پرېمانه تر سترگو کېږي . پدې اړه د پوهاند
 دوکتور مجاور احمد زيار «زما نړۍ» جلاوطنه
 مجموعه بيا را اخلو په (۸۱) مخ کې :

ستا يون

ستا گورو گورو

تورو تورو زلفو

د سپين سبا د غوړېدو په هيله

زما د اونکو د څڅواکو

ترنم انځوره

د يوې بې سارې تورې شپې

په زړه کې

هغه وخت لارې

د زمانې له ياده

چې د برخليک سترگې مې

وې د سپېڅلې پاکې مينې

ما ستا له سترگو لاس نیوی کړی دی
چا ویل چې بیرته عقیده نه لرم

یا

راڅه محمد علیمه چې ترې وکړو لاس نیوی
نیو لاندې جانان غوث الاعظم راوړی دی
او یا د دې کتاب په ۴۳ مخ کې
داسې سوال کړیم چې کچکول مې هم د سرو زرو
دی

هر چاته نه یم درېدلی د سویت لپاره (۱)

تصویر د پښتو ډ جلا وطنه شاعری نه
بېلېدونکې برخه ده چې پرغزل او ازاد شعر کې
ځانته ځای مومي او ازاد شعر یا غزل ته ښکلا او
غنا وربخښي.

- سویت : طالبان هر منی دله کرزي او د ژمي لپاره د هر چاته پیسی
الطی .

برم ته

لکه سپېڅلې د سباوون هنداري

اوس له یا نه سره ستا

زه وینو وینو شېبو

لکه نیمزله تنه تنه ورمه

کړمه د بدو په کوهي کې بندي

(پېښور، ۱۴/۱۱/۹۴)

پښتو جلا وطنه شاعري د ډېرو شاعرانو تر
ذهن او گوتو ورسېده غواړم دلته د یوه داسې
شاعر د شعر یادونه هم وکړم چې د دیني علومو
طالب او ژوند او زده کړه یې په پېښور کې کړېده
د دغه شاعر خوږ غزل د دې توان لري ځان تر هر

زړه ورسوي او په ډېرو زړونو کې ځای ونیسي .

د هیواد نامتو شاعر پیرمحمد کاروان د دې
کتاب « د حورې طالب جان » په مقدمه کې
همدغه خبره کوي او د دغه شاعری د بېلابېلو
اړخونو نمونې وړاندې کوي .

دلته د پښتو جلا وطنه شاعري بېشماره بېلگې موجودې دي . چې راوړل او يادول يې د دې اثر له حوصلې وتلې کار دی يو اوږد بحث . تدقيق او څېړنې ته ضرورت لري د ټولو آثارو راتولول د هغوی چاپول او بيا د تحقيق او څېړنې تر خاوندانو رسول طبيعي خبره ده . مشکل او ستونزمن کار دی چې کلونه کلونه وخت غواړي تر څو زموږ راتلونکي نسل پدې وپوهېږي کله چې يو شاعر وطن پرېږدي د هغه د فکر او تخيل پړاوونه له څنگه نازکو شېبو او حالاتو نه تېرېږي چې بايد و څېړل شي او پرې ډېر څه وليکل شي .

د جلا وطنه پښتو شاعري راتلونکې د پښتو جلا وطنه شاعري راتلونکې پدې پورې اړه لري چې د افغانستان جگړه تر کومه دوام کوي او د دې جگړې پايلې به د دې وطن لپاره کومې وي . قضاوتونه ، تغييرات . اميدونه ټول پدې پورې تړلي دي . جلا وطني به ختمه شي او که دا لږې دوام ولري دا هغه پوښتنې دي چې د دې خاورې هر فرهنگي او د قلم خاوند يې د ځانه سره لري . دا چې دا جگړه په سيمه ييز حالت بدله شوې او ټوله نړۍ يې ځانته را کښلې ده . د افغانستان جغرافيايي او سياسي نقشه به

پایله

په ټوله نړۍ کې د مهاجرینو او جلا وطنو پرتله
دا نښې چې افغانان په بې شمېره توگه جلا وطنه

وو

او نن هم هماغه حال دی .

پدغو جلا وطنو کې زیات شمېر فرهنگیان ،
لیکوالان او شاعران هم شامل دي . دوی دومره
تیت او پرک او سره لرې پراته دي چې د هغوی په
اړه څه لیکل او څېړنه تر ټولو سخت کار دی .

ما پدې کوچنۍ لیکنه کې تر وسه وسه هڅه
کړېده ، مشت نمونه خروار څو بېلگې او مثالونه
تاسوته وړاندې کړم .

په جلا وطنه پښتو ادب لیکنه او څېړنه وخت
او شرایط غواړي ، داسې ټولنو ته اړتیا ده ترڅو
پدې اړه تحقیق او څېړنه وکړي . د نړۍ په
بېلابېلو برخو کې د لیکوالو او شاعرانو په
معرفي او تبارز کې مرسته وکړي . د هغوی آثار

څنگه وي او زموږ طبیعي زېرمې او شتمنۍ به
کله د افغانانو په لاسونو کې ولوېږي .

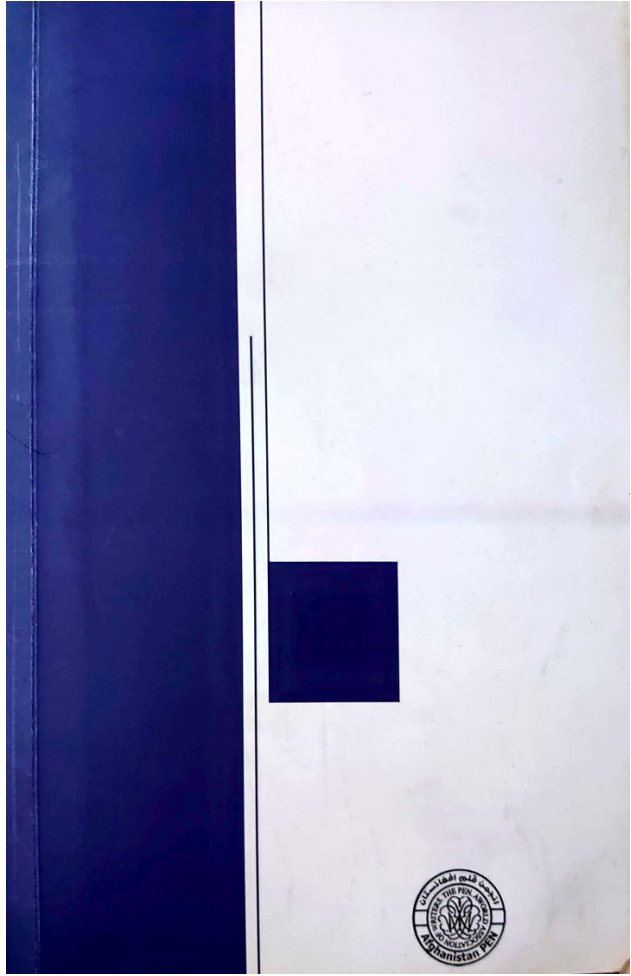
د افغانستان فرهنگي ارزښتونه ساتل هم پدې
پورې اړه لري . تر څو افغانان د خپلې خاورې ،
خپل فرهنگ او خپلو بېلا بېلو ارزښتونو
خاوندان شي .

نو بیا هغه وخت کېدای شي د پښتو جلا وطنه
شاعري توري توري را ټول او د خپل هېواد
راتلونکي نسلونو ته وړاندې شي . پدې کې له
یوې خوا دغه خوره وره شاعري له ورکېدو او مړه
کېدو وساتله شي او له بلې خوا هغه ارمانونه به
ژوندي وساتل شي چې یو جلا وطنه شاعر له ځانه
سره درلودل او د هغوی په یاد یې په ډېرو سختو
شرایطو کې شاعري کړې ده .

را ټول او پر يوه واحد او خانگړي مرکز کې راټول شي . کره کتنې او تحقيق ته واچول شي . ما پدې ليکنه کې په ډېرې سختۍ سره وکولې شو . ترڅو له مجلو ، اخبارونو او کتابونو څخه داسې بېلگې راټولې کړم . ترڅو لږ تر لږه وکولې شم د جلا وطنه پښتو ادب په هکله مې يو څه لوستونکو ته وړاندې کړي وي .
که دا هر څومره کم وي ، نمونه دي ، خو اميد لوستونکي يې په ډېر څه ومنې .

مأخذونه

- ١- وحدت ورځپاڼه . پېښور چاپ .
- ٢- زخمي شونډې . د مېرمن ملال شعري غونډ .
- ٣- ملا شاهي . د اکاډميسين علامه پوهاند عبدالشکور رشاد نظم .
- ٤- چنار خبرې کوي . د پيرمحمد کاروان شعري غونډ .
- ٥- عينکي اوښ . څېړندوی محمدنبي صلاحی پښتونخوا . هريپور .
- ٦- پايکوب . د عبدالباري جهاني شعري غونډ .
- ٧- څپو کې انځورونه . د اجمل اند شعري غونډ .
- ٨- قلم مجله . استاد نجيب منلی .
- ٩- ډپوي په باد سپارمه . سيد فخرالدين هاشمي .
- ١٠- د سباون په تمه . عبدالباري جهاني .
- ١١- پښتو په پښتو لنډيو کې . سليمان لايق .
- ١٢- زما نړۍ . مجاور احمد زيار .
- ١٣- سيندونه هم مري . مرحوم ننگيال .
- ١٤- د حوري طالب جان . د محمد سليم بسمل شعري غونډ .

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**